

GIYOHVANDLIKKA QARSHI KURASHISHNING AHAMIYATI

Yakubov Xushnudbek Sheribbayevich

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi katta o'qituvchisi.

xushnud6982@gmail.com.

Арсланбоев Диёрбек Хамиджон ўғли

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kursanti

***Annotatsiya:** Bugungi kunda jamiyatimizda, O'zbekiston Respublikasi giyohvand moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi kurash bo'yicha xalqaro hamjamiyat oldidagi o'z majburiyatlarini to'laqonli bajarishiga alohida e'tibor qaratib kelinmoqda. Mazkur maqolada giyohvandlik, uning salbiy oqibatlari, giyohvandlik balosiga qarshi kurashishda yurtimizda ishlab chiqilgan mustahkam huquqiy asoslar atroflicha yoritilgan.*

***Kalit so'zlar:** giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar, xalqaro hamjamiyat, noqonuniy aylanma, salbiy oqibatlar.*

ВАЖНОСТЬ БОРЬБЫ С НАРКОЗАВИСИМОСТЬЮ

***Аннотация:** Сегодня в нашем обществе особое внимание уделяется полному выполнению Республикой Узбекистан своих обязательств перед международным сообществом в борьбе с незаконным оборотом наркотиков. В данной статье подробно освещены наркомания, ее негативные последствия, разработанная в нашей стране прочная правовая база для борьбы с проблемой наркомании.*

***Ключевые слова:** Наркотические средства, психотропные вещества, международное сообщество, незаконный оборот, негативные последствия.*

THE IMPORTANCE OF COMBATING DRUG ADDICTION

Annotation: *Today in our society, special attention is paid to the full fulfillment by the Republic of Uzbekistan of its obligations to the international community in the fight against drug trafficking. This article covers in detail drug addiction, its negative consequences, and a strong legal framework developed in our country to combat the problem of drug addiction.*

Key words: *narcotic drugs, psychotropic substances, international community, illegal circulation, negative consequences.*

Ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasi 1995-yil fevral oyida Birlashgan Millatlar Tashkilotining 1961-yildagi ***"Narkotik moddalar to'g'risida"***gi Yagona Konvensiyasi, 1971-yildagi ***"Psixotrop moddalar to'g'risida"***gi hamda 1988-yildagi ***"Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar bilan qonunga xilof ravishda muomala qilishga qarshi kurash to'g'risida"***gi Konvensiyalariga a'zo bo'lgan.

1999-yilda O'zbekiston Respublikasining ***"Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar to'g'risida"***gi Qonuni qabul qilingan bo'lib, mazkur qonunga muvofiq giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar bilan qonunga zid ravishda muomalada bo'lishning har qanday ko'rinishlariga qarshi jinoiy javobgarlik belgilangan. Mamlakatimizda giyohvand moddalar savdosi va iste'moliga qarshi keskin choralar ko'rilayotgan bo'lsa-da, bugun giyohvandlik vositalarining noqonuniy aylanishi eng xatarli va dolzarb muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Giyohfuruslar yangi usul va nayranglarni qo'llab, zahri qotilni sotish harakatlarini davom ettirishmoqda. Ular manfur maqsadlarini amalga oshirish yo'lida hali dunyoqarashi shakllanmagan, o'zgarlar ta'siriga tushib qolishga moyil yoshlar umriga zomin bo'lishmoqda¹.

O'zbekistonda huquqni muhofaza qilish idoralari bilan hamkorlikda bojxona organlari tomonidan ham transmilliy narkoguruhlarining qonunga zid

---

¹ Ashurov, O. (2024). Voyaga yetmaganlar orasida giyohvandlikka qarshi kurashishning dolzarb ahamiyati. *Академические исследования в современной науке*, 3(18), 27-32.

faoliyatini aniqlash va chek qo'yish, kontrabanda kanallarini yopish, giyohvand o'simliklar maydonlarini yo'q qilish va giyohvandlik illati yoyilishining oldini olish bo'yicha maxsus kompleks operatsiyalar muntazam ravishda amalga oshirilmoqda.

O'ylamay bosilgan qadam ko'p hollarda afsus-nadomatga sabab bo'ladi. Nega deganda, tavakkalchilik hamisha ham muvaffaqiyatga yetaklayvermaydi. Aholi orasida muntazam olib borilayotgan profilaktik targ'ibot va tushuntirish ishlariga qaramasdan, hududlarda huquqbuzarlik va jinoyatlar soni kamaymayapti. Afsuski, tavakkalchilikni xush ko'radigan ayrim nopok kimsalar o'z g'araz maqsadlarini amalga oshirish uchun har qanday razillikdan tap tortmaydi².

Giyohvandlik butun dunyoda keng jamoatchilikni tashvishga solayotgan eng dolzarb muammolardan hisoblanadi. Zero, giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar bilan qonunga xilof ravishda muomala qilish bilan bog'liq jinoyatlarning ijtimoiy xavflilik darajasi juda yuqori. Narkotik va psixotrop moddalarni iste'mol qilishning ortishi birinchi o'rinda og'ir kasalliklar va jinoyatlar sodir etilishining ko'payishiga olib keladi.

Giyohvandlik (narkotik) vositalari — giyohvandlik vositalari ro'yxatiga kiritilgan va O'zbekiston Respublikasida nazoratga olinadigan, kelib chiqishi sintetik yoki tabiiy moddalar, tarkibida giyohvandlik moddasi bo'lgan preparatlar va o'simliklar;

psixotrop moddalar — psixotrop moddalar ro'yxatiga kiritilgan va O'zbekiston Respublikasida nazoratga olinadigan, kelib chiqishi sintetik yoki tabiiy moddalar;

prekursorlar — prekursorlar ro'yxatiga kiritilgan va O'zbekiston Respublikasida nazoratga olinadigan, giyohvandlik vositalarini, ularning

---

² Ашуров, О. (2024). Фирибгарлик жиноятини аниқлаш ва фош этишнинг назарий тушунчалари!. *Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук*, 4(1), 61-69.

analoglarini va psixotrop moddalarni tayyorlash uchun foydalaniladigan moddalar;

giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarning analoglari — kimyoviy tuzilishi va xossalriga ko‘ra giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarga o‘xshash, ular singari ruhiyatga faol ta’sir etuvchi, kelib chiqishi sintetik yoki tabiiy moddalar;

preparat — moddalarning har qanday fizik holatdagi, tarkibida bitta yoki bir nechta giyohvandlik vositalari yoxud psixotrop moddalar bo‘lgan aralashmasi;

giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar va prekursorlarning muomalada bo‘lishi — giyohvandlik vositalari, — psixotrop moddalar va prekursorlarni olib kirish (olib chiqish), tranzit tarzida o‘tkazish, saqlash, berish, realizatsiya qilish, taqsimlash, olish, tashish, jo‘natish, ishlab chiqish, ishlab chiqarish, tayyorlash, ulardan foydalanish va ularni yo‘q qilish, shuningdek tarkibida giyohvandlik moddasi bo‘lgan o‘simliklarni yetishtirish;

giyohvandlik (narkomaniya) — giyohvandlik vositalariga ruhiy-jismoniy qaramlik bilan bog‘liq kasallik;

zaharvandlik (toksikomaniya) — psixotrop moddalarga, shuningdek dorilik xususiyatiga ega bo‘lmagan, kelib chiqishi sintetik yoki tabiiy, giyohvandlik vositalarga o‘xshash ruhiyatga faol ta’sir etuvchi moddalarga ruhiy-jismoniy qaramlik bilan bog‘liq kasallik.

Giyohvandlik - jinoyatchilik bilan bog‘liq hodisa. Birinchidan, narkotiklarni qo‘lga kiritish yoki ularning oldini olish uchun pul topish maqsadida og‘ir oqibatli qasddan jinoyatlar sodir etiladi. Ikkinchidan, narkotik moddalarni qabul qilish ta’siri ostida tez-tez jinoyatlar sodir etiladi.

Giyohvandlik bilan jinoyatchilik o‘rtasidagi bog‘liqlik giyohvandlik vositalarining noqonuniy aylanishi oqibatida yuzaga keladigan huquqbuzarlik harakatlarining sodir etilishida namoyon bo‘ladi³.

---

³ Якубов Х. и Рахмонжонов Х. (2022). Диний экстремизм ва терроризм таҳдиди. Общество и инновации , 3 (2/С), 246-251.

Bugungi globallashuv jarayonida turli fan-texnika, iqtisod sohaslarida keskin o'zgarishlar ro'y bermoqda va bu o'zgarishlar insonlarning zamon talablariga mos ravishda bilim va ko'nikmalarini shakillantirishlariga, o'z ustilarida yanada ko'proq ishlashlariga undamoqda. Kimdir savdo sohasida, kimdir IT sohasida, kimdir fantexnika sohasida va yana kimlardir davlat xizmatlarida turli yo'nalishlarda o'z faoliyatlarini olib bormoqdalar. Barchamizga ma'lumki qayerda rivojlanish bo'lsa, o'sha yerda jinoyatchilik ham rivojlanib boradi. Jinoyatlarni kim yoki kimlar sodir qiladi degan savolga esa, biz yuqorida takidlab o'tgan sohalarda faoliyat yuritmaydigan, o'z ustida ishlamaydigan yoki bo'lmasam moddiy jihatdan yetarli darajada ta'minlangan oilalarning farzandlari yoxud moddiy jihatdan qiynalgan oilalar tomonidan turli darajadagi jinoyatlar sodir qilinmoqda ba'zi jinoyatlar oilaviy tarzda sodir qilinayotgani esa juda achinarli holat⁴. Bugungi kunda tadbirkorlikka keng imkoniyatlar yaratib berilayotgan bir davrda giyohvandlik vositalari savdosi ham avjiga chiqib bormoqda. Hukumatimiz tomonidan har bir jamiyatimiz a'zolariga halol rizq bilan mehnat qilish uchun yetarli imkoniyatlar yaratib berishga harakat qilinayotgan bir davrda, turli narkosindikatlarni hamda narkobozorlar o'rtasida yaqin aloqalar o'rnatilib narkobiznes transmilliy xususiyat kasb etib bormoqda.

Bugungi kunda turli xalqaro tashkilotlarning bergan ma'lumotlariga ko'ra yer yuzi aholisining deyarli 500 mlndan ortiq qismi giyohvandlik vositalarini va psixotrop moddalarni iste'mol qilib kelmoqda. O'zbekistonda esa 5 mingga yaqin fuqaro giyohvandlikka qaram kishilar hisobida turadi. Giyohvandlikka qaram kishilar hisobida turgan fuqarolarning 31 foizini 20-40 yoshdagilar tashkil etadi. Bundan tashqari, ularning 1,8 foizida OIV infeksiyasi aniqlangan. Barchamizga ma'lumki giyohvandlik insoniyatni jismoniy va ruhiy jihatdan tubanlikka eltuvchi, aql-idrokdan mahrum etib, bu dunyoda ham u dunyoda ham insonning xorligiga yetaklovchi ofatdir. Giyohvand moddalar insonni ayni kuch-quvvatga to'lgan davrida alkogolga nisbatan 46 barobar tezroq halokatga uchratadi. Ba'zi

---

⁴ Masharipov, T. (2022). Organizing a quick search to prevent crimes related to corruption. *Science and Innovation*, 1(7), 295-302.

olimlarning e'trof etishiga qaraganda giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalari savdosi avj olgan ma'mlakatlarda ushbu jirkanch illatga ruju qo'yish quyidagi asoratlarni keltirib chiqarmoqda⁵:

1. *Iqtisodiy asoratlar*: katta pul sarflanishi, daromadlarning yo'qolishi, ishni yo'qotish, qarzga botish, talonchilik va tilanchilik;
2. *Ma'naviy asoratlar*: oilalarning buzilishi, befarqlik, tushkunlik, norozilik, xudbinlik, mahdudlik;
3. *Jinoiy asoratlar*: o'g'rilik, bosqinchilik, odam o'ldirish, urush va terror;
4. *Tibbiy asoratlari*:
  - odamning ongi xiralashadi, his-tuyg'ulari keskin ravishda o'zgaradi, fikrlari chalkashib ketadi;
  - ko'ziga har xil qo'rqinchli narsalar ko'rinadi, qattiq qo'rqadi;
  - jinsiy mayl yo'qoladi va mijoz keskin susayadi;
  - giyohvand moddalarni in'ektsiya yo'li orqali qabul qilinishi oqibatida OITS bilan kasallanish darajasi ortadi⁶.

Yuqoridagi dunyoviy asoratlardan tashqari musulmon kishining giyohvandlik vositalarini iste'mol qilishi muqaddas islom dinimizda ham qattiq qoralanadi. Xususan xadisi sharifda keltirilishicha "Payg'ambar (s.a.v.) har qanday mast qiluvchi, badanni bo'shashtiruvchi va susaytiruvchi narsalarni iste'mol qilishdan qaytardilar" deyilgan (Ahmad va Abu Dovud rivoyati). Mazkur hadisi sharif har qanday turdagi giyohvandlik harom ekaniga dalolat qiladi.

Statistik ma'lumotlarga qaraganda bahor va kuz oylarida giyohvandlik vositalari yoki psixotrop moddalarni g'ayriqonuniy iste'mol qiluvchi shaxslarda kasallik asoratlari kuchaydi va bu davrda mazkur moddalar savdosi avjiga chiqadi. Giyohvandlik vositalarining qonunga xilof muomalasiga oid jinoyat ishlari tahlili shuni ko'rsatadiki, mazkur turdagi jinoiy qilmishlarning 60 foizi

---

⁵ Якубов, Х. Ш. (2023). Психологические особенности оперативно-розыскного мероприятия «опрос». образование наука и инновационные идеи в мире, 25(2), 45-48.

⁶ Машарипов, Т. Э. Коррупция билан боғлиқ жиноятларнинг олдини олиш бўйича ўтказиладиган тезкор-қидирув тадбирларини ташкил этиш.

aynan fevral-aprel, 25 foizi sentyabrnoyabr, 15 foizi esa, boshqa davrlarda sodir etiladi⁷.

Hozirgi kunda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 1987-yil 7-dekabrda qaroriga asosan, 26-iyun «Xalqaro giyohvandlikka qarshi kurash kuni» deb eʼlon qilingan va mazkur tashkilot tomonidan “Narkotik moddalar toʻgʻrisida”gi, “Psixotrop moddalar” hamda “Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi qurash toʻgʻrisida”gi konvensiyalar qabul qilingan. Oʻzbekiston Respublikasida ham xalqaro huquqning umum eʼtirof etilgan normalarini tan olgan holda 1999-yil 19-avgust kuni Oʻzbekiston Respublikasining “Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar toʻgʻrisida” Qonuni qabul qilingan. Mazkur qonunga asosan yurtimizda giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarning noqonuniy aylanmasiga chek qoʻyishga qaratilgan bir qator tadbirlar amalga oshirilib kelinmoqda. Joriy yilning dastlabki 6 oyida respublikamiz hududida 368 kg giyohvandlik vositasi aylanmasiga chek qoʻyildi⁸.

Xalqimizning erkin va farovon hayot kechirishi va bugungi kundan rozi boʻlishi uchun davlatimiz rahbari tashabbusi bilan bir qator vazirlik va idoralar tomonidan tunukun mehnat qilinayotgan bir vaqtda ayrim irodasi sust oʻsmirlarimiz giyohvandlik balosiga muhtalo boʻlayotgani barchamizni tashvishga soladi. “**Asr vabosi**” deb atalayotgan bu- jirkanch illatning yoshlar orasida keng avj olayotganligi yanada ayanchli holat hisoblanadi buning oqibatida qanchadan qancha tinch-totuv yashayotgan oilalarni barbod boʻlmoqda va qanchadan qancha bolalar etim qolmoqda va yana qanchadan qancha begunoh goʻdaklar nuqson bilan dunyoga kelmoqda. Shuningdek, ushbu jirkanch illat **giyohvandlik OITS, gepatit, sil kabi ogʻir va bedavo xastaliklarning tarqalishiga ham sabab**

---

⁷ Ашуров, О. У. (2022). Интернет орқали ёшлар орасида экстремистик ғоялар тарқалишининг салбий оқибатлари!. *Journal of innovations in scientific and educational research*, 5(4), 240-247.

⁸ Машарипов, Т., & Ишниёзова, С. (2024). Ёшлар орасида экстремизмга қарши иммунитетни шакллантириш. *Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук*, 4(5), 107-113.

bo'lamoqda. Soʻnggi yillarda giyohvandlik vositalari yoki psixotrop moddalarga qaram shaxslar yoshining quyi chegarasi 17-30 yoshlar oʻrtasida kuzatilmoqda va mazkur turdagi giyohvandlik vositalarini isteʼmol qilishga asosiy sabablardan biri sifatida esa shaxsning ogʻir oilaviy sharoitlarda tarbiyalangani, xoʻrlash, tahqirlash, shafqatsiz muomalaga duchor boʻlganligi eʼtiborsizlik yoki xaddan tashqari ortiqcha eʼtibor qaratish asosiy sababi qilib koʻrsatilmoqda. Bunday sharoitlarda tarbiyalanayotgan yoshlar esa narkotik vositalar bilan savdo qiluvchi „uddaburon tadbirkorlar“ga yaxshigina “oʻlja” boʻladi⁹.

Hozirgi kunda mamlakatimizda giyohvandlik vositalarini oʻstirish va sotishga qaraganda psixotrop moddalar va ularning analoglarini dorixonalardan olish hollari yoshlar oʻrtasida keng tarqalmoqda shu sababli biz ushbu turdagi psixotrop moddalar va ularning analoglarini noqonuniy aylanmasiga chek qoʻyish uchun quyidagi takliflarni bermoqchiman:

1. Giyohvandlik va psixotrop moddalrining noqonuniy muomalsi bilan bogʻliq jinoyatlarga nisbatan jazo choralarini kuchaytirish hamda bu borada qonunchilikka oʻzgartirish va qoʻshimchalar kiritish;

2. Mazkur turdagi jinoyatlarni oldini olish maqsadida har bir hududdagi tezkor oʻrganib chiqilik har bir hudud tahlili boʻyicha reja va chora tadbirlar ishlab chiqish;

3. Har bir hududdagi dorixonalarda psixotrop moddalar va ularning analoglarini sotilish noqonuniy sotilish holatlarini hududiy profilaktikka inspektorlari tomonidan qatʼiy nazoratga olish;

4. Bemorlarga tarkibida psixotrop moddalar va ularning analoglari boʻlgan dori vositalarini har bir hududdagi shifoxonalar, diognostik klinikalarda faoliyat yuritayotgan shifokorlarning maxsus retsepti asosida berish;

5. Har bir dorixonalarda tarkibida psixotrop moddalar va ularning analoglari boʻlgan dori vositalarini qaysi shifokorning maxsus retsepti asosida

---

⁹ Худойбердиев, А. А., & Машарипов, А. Э. (2022). Оммавий тadbирларни ўтказилишида ички ишлар органлари томонидан жамоат тартибини сақлашни маъмурий ҳуқуқий жихатдан такомиллаштириш. *Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук*, 2(10 Special Issue), 134-140.]

qancha miqdorda sotganligi hisobini kunlik yuritib borish va har oyning birinchi 3 kunligida dorixona rahbarlari tomonidan hududiy ichki ishlar organlariga hisobot topshirish.

Bizning fikrimizcha yuqorida bergan takliflarimiz albatta o`zining ijobiy natijasini beradi va jamiyatimizda giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarining noqonuniy aylanmasiga chek qo`yishga yaxshigina imkoniyat yaratib beradi¹⁰.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, bugungi kunda yurtimizda “Barcha sayi-harakatlar inson qadri uchun” deb nomlangan ezgu maqsad yo`lida harakat qilinayotgan davrda fuqarolarimizning mana shunday jirkanch illatga ruju qo`yishi yuqorida ta`kidlab o`tganimizdek bir qator salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkinligi milliy va xalqaro mutaxassis olimlarning tadqiqotlari natijasidan ham ayon bo`ldi.

Hozirgi kunda jamiyatimizda huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirish va jinoyatchilikka qarshi kurashish faqat huquqni muhofaza qiluvchi organlarning vazifasi sifatida baholanib qolinayotgan holatlar ham uchrab turibdi. Bizning fikrimizcha, huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirish va jinoyatchilikka qarshi kurashish nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi organlarning, balki jamoat tashkilotlari, fuqarolarni o`zini o`zi boshqarish organlari, oila va ta`lim muassasalari bilan hamkorlikdagi faoliyati hisoblanadi.

Shu sababli ham jamiyatimizda yoshlar o`rtasida giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar aylanmasiga chek qo`yish, aholi o`rtasida sog`lom turmush tarzini ta`rg`ib qilish uchun barchamiz birdek ma`sulmiz.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ashurov, O. (2024). Voyaga yetmaganlar orasida giyohvandlikka qarshi kurashishning dolzarb ahamiyati. *Академические исследования в современной науке*, 3(18), 27-32.

---

¹⁰ Ашуров, О. (2024). Ички ишлар органлари тезкор бўлинмалари томонидан фирибгарлик жиноятига қарши курашишда тезкор-қидирув тавсифининг илмий таҳлилини аҳамияти. *Журнал академических исследований нового Узбекистана*, 1(5), 184-191.

2. Ашуров, О. (2024). Фирибгарлик жиноятини аниқлаш ва фош этишнинг назарий тушунчалари!. *Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук*, 4(1), 61-69.

3. Якубов Х. и Рахмонжонов Х. (2022). Диний экстремизм ва терроризм таҳдиди. *Общество и инновации*, 3 (2/С), 246-251.

4. Masharipov, T. (2022). Organizing a quick search to prevent crimes related to corruption. *Science and Innovation*, 1(7), 295-302.

5. Якубов, Х. Ш. (2023). Психологические особенности оперативно-розыскного мероприятия «опрос». *образование наука и инновационные идеи в мире*, 25(2), 45-48.

6. Машарипов, Т. Э. Коррупция билан боғлиқ жиноятларнинг олдини олиш бўйича ўтказиладиган тезкор-қидирув тадбирларини ташкил этиш.

7. Ашуров, О. У. (2022). Интернет орқали ёшлар орасида экстремистик ғоялар тарқалишининг салбий оқибатлари!. *Journal of innovations in scientific and educational research*, 5(4), 240-247.

8. Машарипов, Т., & Ишниёзова, С. (2024). Ёшлар орасида экстремизмга қарши иммунитетни шакллантириш. *Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук*, 4(5), 107-113.

9. Худойбердиев, А. А., & Машарипов, А. Э. (2022). Оммавий тадбирларни ўтказилишида ички ишлар органлари томонидан жамоат тартибини сақлашни маъмурий ҳуқуқий жихатдан такомиллаштириш. *Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук*, 2(10 Special Issue), 134-140.

10. Ашуров, О. (2024). Ички ишлар органлари тезкор бўлинмалари томонидан фирибгарлик жиноятига қарши курашишда тезкор-қидирув тавсифининг илмий таҳлилини аҳамияти. *Журнал академических исследований нового Узбекистана*, 1(5), 184-191.